

УДК 37.013:37.014:37.015.31:37.04

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2024-109-2-59-67>

ДУХОВНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПЕДАГОГІКИ СПІВПРАЦІ АКАДЕМІКА В.М. СИНЬОВА

А. І. Каплієнко

ORCID 0000-0002-2981-6877

Д. М. Супрун

ORCID 0000-0003-4725-094X

М. О. Супрун

ORCID 0000-0002-4198-9527

У статті розглядається наукова спадщина В. М. Синьова та її значення для сучасної педагогіки. Мета статті полягає в аналізі внеску В. М. Синьова у розробку методологічних основ педагогіки співпраці з урахуванням сучасних реалій суспільного життя. Основним аспектом вивчення стали духовні детермінанти педагогіки співпраці.

У статті висвітлено ключові психологічні установки, необхідні для успішної реалізації педагогіки співпраці у виправних закладах, а також підходи до підготовки персоналу для роботи із засудженими. Особливу увагу приділено гуманістичним ідеям, що лежать в основі педагогіки співпраці, зокрема, повазі та вимогливості до осіб, які порушили закон. Подано кілька ключових психологічних установок, які є основою для успішної реалізації педагогіки співпраці у в'язницях. Так, В. М. Синьов виділяє такі установки, як емпатія, відкритість у спілкуванні, соціальна відповідальність, оптимістичний прогноз змін, емоційна стабільність, увага до особистості засудженого та допомога у досягненні успіху.

Приділено увагу постаті самого офіцера, який має бути уважним, стриманим, доброзичливим, вимогливим. Водночас важливий і його зовнішній вигляд, підтягнутість і охайність.

Також висвітлено науково-практичні досягнення В. М. Синьова у впровадженні педагогічної спадщини А. С. Макаренка в роботу виховних колоній для засуджених підлітків, що включає створення позитивних взаємин, активізацію самосвідомості засуджених, надання психологічної допомоги та зміцнення соціальних зв'язків.

Виходячи з наукових концептів В. М. Синьова, констатовано, що педагогічна культура особистості як гуманітарна цінність, включаючи етичні та естетичні компоненти, сприяє не лише якісному виконанню професійних і соціальних ролей, але й забезпечує авторитет та повагу в суспільстві.

Результати дослідження можуть стати основою для подальших наукових розвідок у сфері педагогіки співпраці та розробки інноваційних методів соціалізації засуджених.

Ключові слова: педагогіка співпраці, виховання, духовні цінності, суспільство.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Світова Людинознавча наука має всі підстави для того, щоб виділити низку вчених, чий імена є знаками у цій галузі. Серед цих видатних особистостей особливе місце займає доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, заслужений юрист України Віктор Миколайович Синьов.

Наукова спадщина В. М. Синьова представляє великий інтерес для осмислення та систематизації (М. Шеремет, Д. Супрун, М. Супрун). Водночас його внесок у створення методологічних основ педагогіки співпраці ще вимагає глибокого дослідження з урахуванням сучасних реалій суспільного життя. Тому **мета даної статті** здійснити аналіз напрацювань дослідника в площині педагогіки співпраці, а саме в ракурсі духовних підвалин цієї педагогічної концепції.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Протягом понад двадцятилітньої роботи на науковій ниві, органічно розвиваючи методологічні та практичні основи дефектології, В. М. Синьов разом з колегами заклав основи нових наукових напрямків у психолого-педагогічній науці. Найвизначнішим досягненням Віктора Миколайовича Синьова було глибоке переосмислення теоретичних і практичних основ пенітенціарної педагогіки. Завдяки наполегливій праці, ця галузь була трансформована з виправно-трудової системи на справжню педагогіку каяття – пенітенціарну педагогіку. Особливістю педагогічних поглядів В. М. Синьова у цій сфері було акцентування на побудові взаємодії між персоналом установ виконання покарань та засудженими на основі принципів педагогіки співпраці.

В основі педагогіки співпраці – ідеї гуманізму, що «передбачають одночасне дотримання правоохоронцем поваги й вимогливості до людини, яка з різних причин переступила норми моралі й закону, наповнюватимуть зазначені взаємини» (Супрун, 2014б, с. 180). Вона може стати «альтернативою командно-адміністративним заходам впливу на

засудженого та елементом кардинального покращання психологічного клімату в установах виконання покарань» (Супрун, 2008, с. 171). Осердям педагогіки співпраці «має стати вироблення нової філософії взаємин у системі «пенітенціарист – засуджений» (Супрун, 2020, с. 139).

Новаторство педагогіки співпраці, на думку вченого, полягає в тому, що воно сприяло «олюдненню» особистості людини, яка переступила межу закону. В. М. Синьов виділяє кілька головних психологічних установок, які є основою для успішної реалізації педагогіки співпраці у в'язницях. По-перше, це психологічне налаштування педагога на новий тип взаємодії, який вимагає від нього чіткого дотримання певних принципів і психологічних підходів. По-друге, важливою є глибока зацікавленість засудженого у змінах свого життя на краще. До цих психологічних установок, що слугують запорукою реалізації педагогіки співпраці в місцях позбавлення волі В. М. Синьов відносить:

- увагу до особистості будь-якого засудженого з усіма його суперечностями (на противагу тенденції внутрішньої налаштованості на відторгнення засудженого з боку співробітників);

- пошук позитивних рис в особистості та опора на них у процесі ресоціалізації;

- оптимістичний прогноз щодо перспектив особистісних змін засудженого;

- емпатія до засудженого і його психічного стану, що передбачає вміння «подивитися на світ з позиції іншого»;

- спілкування із засудженими на засадах відкритості і довіри;

- допомога в досягненні успіху в різних видах і ситуаціях життєдіяльності, корекції статусу особистості в соціальному оточенні;

- глибоке вивчення і розкриття справжніх мотивів і зовнішніх обставин, що викликають вчинки й дії засудженого, урахування його характерологічних здібностей, прийняття на цій підставі оптимальних психолого-педагогічних рішень (Супрун Д., Супрун М., 2019, с. 284).

Особливості перебування в умовах обмеження волі часто ламають людину, зневіряють у можливостях змінити власне життя на краще. Повернути таку віру в людину, в суспільство може саме постать педагога, який є носієм непохитних духовних цінностей, що обумовлюють наявність внутрішньої сили та безпелаяційного авторитету.

Взаємодія з іншими людьми та адаптація в соціальному середовищі мають на меті глибше розуміння та відкриття справжніх мотивів і зовнішніх факторів, що впливають на поведінку засудженого. Врахування його особистісних особливостей є основою для прийняття оптимальних

педагогічних рішень. Також важливо стимулювати розвиток навичок самоаналізу та заохочувати самовдосконалення підопічного.

Розуміння картини світу засудженого, увага до його особистості, відкритість «серця серцю», бачення і культивування лише доброго та позитивного в людині, віра в неї, можливість зрозуміти та побачити шляхи розвитку найкращого в людині – такі засади можна віднести до духовних цінностей педагогіки співпраці В. М. Синьова.

Результатом глибокого теоретичного осягнення та аналізу практики роботи установ покарання стало започаткування пенітенціарної дефектології – науки про повернення в соціум засудженого з особливостями психофізичного розвитку (Супрун, 2014а, с. 1469). Її визначено як «галузь психолого-педагогічних та юридичних знань, що перебуває на межі наук: дефектології (олігофренопедагогіки, сурдопедагогіки, тифлопедагогіки та ін.), пенітенціарної психології, пенітенціарної педагогіки та кримінально-виконавчого права» (Супрун, 2020, с. 140).

Так, учений вказує на важливі ціннісні установки педагогіки співпраці, які тісно пов'язані з її технологічними складовими. Ці аспекти передбачають володіння персоналом установ виконання покарань різноманітними методами професійної психолого-педагогічної діяльності, спрямованої на глибоке вивчення та реалізацію соціалізації засуджених, а також доречне їх використання. Професор В. М. Синьов запропонував новаторські підходи до використання традиційних методів роботи з засудженими (таких як бесіда, спостереження, узагальнення, анкетування тощо), а також психолого-діагностичні методики, які можна успішно впровадити в роботу співробітників установ.

Безумовно, важливою у педагогіці співпраці є постать самого офіцера. Уважність, стриманість, доброзичливість як внутрішні установки та охайність, фізична підготовленість як обов'язкові складові зовнішнього вигляду – важливе поєднання в особистості офіцера.

При цьому принципово важливим, наголошує академік, є виховання в правоохоронців системи професійно значущих для якісного виконання соціально-педагогічних функцій особистісних властивостей, зокрема таких:

- соціальна відповідальність, яка передбачає готовність допомагати іншим, поєднана з провідними цінностями служіння людям і закону в духовно-аксіологічній системі особистості;
- перцептивні здібності, тобто здатність швидко й адекватно розуміти інших людей, включаючи емпатію, а також вміння бути уважним до багатьох об'єктів одночасно;
- емоційна стабільність у поєднанні зі здатністю насичено передавати інформацію;

- особистісний динамізм, або інтерактивність, як здатність впливати на інших людей;
- вольові якості та висока мовленнєва культура;
- здатність до антиципації, тобто прогнозування розвитку подій та поведінкових явищ;
- креативність, яка передбачає здатність до творчих і нестандартних рішень, у поєднанні з професійними стереотипами діяльності (Супрун Д., Супрун М., 2019, с. 286-287).

У своїх роботах В. М. Синьов побічно торкнувся і комунікативної компетентності офіцерів-педагогів пенітенціарної служби. Майстерне володіння словом, конструктивне спілкування – одні з її складових.

Надзвичайно важливо для педагога пенітенціарної сфери опанувати педагогічною технологією на високому рівні, майстерно та тактовно індивідуалізувати і варіювати методи впливу на психіку людини. Це стає можливим лише тоді, коли педагог завжди морально сильніший за засудженого. Його сила базується на професійній впевненості та оптимізмі. Важливо не плутати ці якості з самовпевненістю, оскільки впевненість та оптимізм у професійній діяльності базуються на знаннях та досвіді, тоді як самовпевненість – це безпідставна оцінка своїх можливостей у певній сфері діяльності (Супрун, 2008, с. 174).

На думку В. М. Синьова, використання в корекційно-виховному процесі установ виконання покарань методика контактної взаємодії є надзвичайно доречним. Ця методика включає кілька стадій: «досягнення згоди, пошук спільних інтересів, прийняття принципів і якостей, необхідних для ефективного спілкування, індивідуального впливу та адаптації до партнера, а також вироблення спільних правил комунікації та взаємодії» (там само).

Впровадження педагогічної спадщини А. С. Макаренка в роботу виховних колоній для засуджених підлітків також є науково-практичним досягненням В. М. Синьова. Насамперед, виділено такі основні положення:

- створення позитивних взаємин між співробітниками-вихователями та засудженими,
- активізація самосвідомості особистості засудженого,
- надання психологічної та іншої допомоги для подолання труднощів,
- стимулювання позитивних змін в особистості та зміцнення соціальних зв'язків засуджених (Шеремет, Супрун, 2005, с. 141).

Особливої ваги у формуванні в правоохоронців необхідних особистісних якостей і компетенцій набуває залучення співробітників органів внутрішніх справ і Державної пенітенціарної служби, а також військовослужбовців до самовиховання ще з курсантської лави. Це є

запорукою створення стійкої мотивації до самопізнання і самовдосконалення, що впливає на їхню поведінку та взаємини у майбутньому.

У цьому контексті багато років В. М. Синьов присвятив вивченню питання професійної деформації офіцера правоохоронних органів. Так, однією з ключових умов запобігання професійній деформації, на думку вченого, є ретельно продумане педагогічне формування та вдосконалення професійної культури нового покоління правоохоронців. Це особливо важливо для теорії та практики підготовки й безперервної післядипломної освіти працівників органів внутрішніх справ. Академік підкреслює, що особливо важливим є виховання у правоохоронців системи особистісних якостей, які мають професійне значення для якісного виконання їхніх соціально-педагогічних функцій (Супрун, 2023, с. 65-66).

Академік В. М. Синьов підкреслює, що педагогічна культура особистості як гуманітарна цінність, включаючи етичні та естетичні компоненти, сприяє не лише якісному виконанню професійних і соціальних ролей, але й забезпечує авторитет та повагу в суспільстві.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, сучасний стан розвитку пенітенціарної педагогіки та психології свідчить про те, що теоретичні засади педагогіки співпраці, розроблені академіком В. М. Синьовим, успішно впроваджуються у практику вітчизняних пенітенціарних установ.

Демократичні зміни, що впливають на сучасність, зокрема в психолого-педагогічній науці, сприяють зростанню соціальної ролі особистості. Вони стимулюють розробку системи, яка забезпечує духовне самовдосконалення людини та формування інтелектуального й культурного потенціалу суспільства. Академік Віктор Миколайович Синьов вважає, що ці процеси змушують нас по-новому осмислити минуле, що дозволить створити нове бачення майбутнього психолого-педагогічної теорії та практики.

Література

1. Супрун Д. М., Супрун М. О. Академік В. М. Синьов і сучасна психолого-педагогічна наука (до 80-річчя із дня народження). *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*: Наук.-метод. зб. Ін-ту спец. педагогіки і психології ім. Миколи Ярмаченка НАПН України, 2019. С. 283-296.
2. Супрун М. О. Академік В. М. Синьов як основоположник психолого-педагогічної теорії співпраці із людиною, яка перебуває в конфлікті із законом (до 80-річного ювілею). *Національний авіаційний університет III Міжнародна науково-практична конференція «Індивідуальність у психологічних вимірах спільнот та професій» 26-27 березня 2020 року*. Збірник наукових праць, 2020. С. 139-145.

3. Супрун М. О. Мої науково-педагогічні стежки: вибрані публікації. Збірник праць. Київ : КДА, 2023. 344 с.
4. Супрун М. О. Дефектологія пенітенціарна. Міжнародна поліцейська енциклопедія. Т. 8. *Інформаційно-аналітична, освітня та наукова діяльність, психологічні засади поліцейської служби; міжнародне співробітництво*. Київ : «Атіка», 2014а. С. 1469-1470.
5. Супрун М. О. Педагогіка співпраці академіка В. М. Синьова. *Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби*, 2014б. №1 (5). С. 179–184.
6. Супрун М. О. Пенітенціарні аспекти педагогіки співпраці академіка В.М. Синьова. *Вісник Академії управління МВС*, 2008. № 3. С. 170–177.
7. Шеремет М. К., Супрун М. О. Основні наукові здобутки В.М. Синьова та його наукової школи. *Наукові школи НПУ ім. М.П. Драгоманова*. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2005. С. 138–243.

References

1. Suprun, D. M. & Suprun, M. O. (2019). Akademik V. M. Synov i suchasna psykholo-pedahohichna nauka (do 80-richchia iz dnia narodzhennia) [Academician V. M. Synov and modern psychological and pedagogical science (on the 80th anniversary of his birth)]. *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy: Nauk.-metod. zb. In-tu spets. pedahohiky i psykholohii im. Mykoly Yarmachenka NAPN Ukrainy*. 283-296 (ukr).
2. Suprun, M. O. (2020). Akademik V. M. Synov yak osnovopolozhnyk psykholo-pedahohichnoi teorii spivpratsi iz liudynoju, yaka perebuvaie v konflikti iz zakonom (do 80-richnoho yuvileiu) [Academician V. M. Synov as the founder of the psychological and pedagogical theory of cooperation with a person in conflict with the law (to the 80th anniversary)]. *III Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia "Indyvidualnist u psykholohichnykh vymirakh spilnot ta profesii", 26-27 bereznia 2020 roku*. Zbirnyk naukovykh prats. 139-145 (ukr).
3. Suprun, M. O. (2023). Moi naukovo-pedahohichni stezhky: vybrani publikatsii [My scientific and pedagogical paths: selected publications]. Kyiv : KDA (ukr).
4. Suprun, M. O. (2014). Defektolohiia penitentsiarna [Penitentiary defectology]. *Mizhnarodna politseiska entsyklopediia. T. 8. Informatsiino-analitychna, osvittnia ta naukova diialnist, psykholohichni zasady politseiskoi sluzhby; mizhnarodne spivrobitnytstvo*. Kyiv: Atika. 1469-1470 (ukr).
5. Suprun, M. O. (2014). Pedahohika spivpratsi akademika V. M. Synova [The pedagogy of cooperation of Academician V. M. Synov]. *Naukovyi visnyk Instytutu kryminalno-vikonavchoi sluzhby, 1(5)*. 179-184 (ukr).
6. Suprun, M. O. (2008). Penitentsiarni aspekty pedahohiky spivpratsi akademika V. M. Synova [Penitentiary aspects of the pedagogy of cooperation of Academician V. M. Synov]. *Visnyk Akademii upravlinnia MVS, 3*, 170-177 (ukr).
7. Sheremet, M. K., & Suprun, M. O. (2005). Osnovni naukovi zdobutky V. M. Synova ta yoho naukovoї shkoly [Main scientific achievements of V. M. Synov and his scientific school]. *Naukovi shkoly NPU im. M. P. Drahomanova*. Kyiv: NPU im. M. P. Drahomanova. 138-243 (ukr).

SPIRITUAL DETERMINANTS OF THE PEDAGOGY OF COOPERATION OF ACADEMICIAN V. M. SYNOV

A. I. Kapliienko, D. M. Suprun, M. O. Suprun

The article examines the scientific legacy of V.M. Synov and its significance for contemporary pedagogy. The aim of the article is to analyze V.M. Synov's contribution to the development of the methodological foundations of cooperative pedagogy, considering the modern realities of social life. The main focus of the study is the spiritual determinants of cooperative pedagogy.

The article highlights the key psychological attitudes necessary for the successful implementation of cooperative pedagogy in correctional institutions, as well as approaches to preparing staff for working with inmates. Special attention is given to the humanistic ideas underlying cooperative pedagogy, particularly respect and demand towards individuals who have broken the law. Several key psychological attitudes, fundamental for the successful implementation of cooperative pedagogy in prisons, are presented. V.M. Synov identifies attitudes such as empathy, openness in communication, social responsibility, an optimistic outlook on changes, emotional stability, attention to the personality of the inmate, and assistance in achieving success.

The article emphasizes the figure of the officer, who must be attentive, restrained, friendly, and demanding. Additionally, the officer's appearance, fitness, and neatness are also important.

The article also highlights V.M. Synov's scientific and practical achievements in implementing A.S. Makarenko's pedagogical heritage in the work of correctional colonies for juvenile offenders. This includes creating positive relationships, activating the self-awareness of inmates, providing psychological assistance, and strengthening social ties.

Based on V.M. Synov's scientific concepts, it is noted that the pedagogical culture of an individual, as a humanitarian value including ethical and aesthetic components, contributes not only to the quality performance of professional and social roles but also ensures authority and respect in society.

The results of the research can serve as a basis for further scientific investigations in the field of cooperative pedagogy and the development of innovative methods for the socialization of inmates.

Keywords: cooperative pedagogy, education, spiritual values, society.

Каплиенко Анастасія Іванівна – кандидат педагогічних наук, ст. викладач кафедри загальної педагогіки і спеціальної освіти Ізмаїльського державного гуманітарного університету (м. Ізмаїл, Україна). E-mail: akaplienko978@gmail.com

Kaplienko Anastasiia Ivanivna – PhD in Pedagogy, Senior Lecturer at the Department of General Pedagogy and Special Education, Izmail State University of Humanities (Izmail, Ukraine). E-mail: akaplienko978@gmail.com

Супрун Дар'я Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та реабілітації Національного університету біоресурсів і природокористування (м. Київ, Україна). E-mail: suprun.d@nubip.edu.ua

Suprun Daria Mykolaivna – Doctor of Pedagogy, Professor, Professor at the Department of Social Work and Rehabilitation, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine). E-mail: suprun.d@nubip.edu.ua

Супрун Микола Олексійович – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри спеціальної освіти Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (м. Київ, Україна). E-mail: suprun62@ukr.net

Suprun Mykola Oleksiiovich – Doctor of Pedagogy, Professor, Professor at the Department of Special Education, V. O. Sukhomlynsky Mykolaiv National University (Kyiv, Ukraine). E-mail: suprun62@ukr.net